

บารมีพระป่า

สายศรัทธาแห่งอำนาจเมืง

ภาพประกอบ

ภาพประกอบ

สพล องค์พิเชฐเมธา

ธรรมยาตราของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น
ที่เปลี่ยนพระชายขอบให้กลายเป็นอรหันต์กลางกรุง

◆
บารมี
พระป่า
◆ สายศรัทธา ◆
แห่งอำนาจเมือง

สพล องค์พิเชฐเมธา

บาร์มีพระป่า สายศรัทธาแห่งอำนาจเมือง

สพล องค์พิเชฐเมธา

ราคา 360 บาท

ฉบับพิเศษ

ศิลปวัฒนธรรม

बारमिपरेपा सयस्र्थाहंआनाजमेण

• สพล องค์พิเชฐเมธา

พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน 2569

ราคา 360 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สพล องค์พิเชฐเมธา.

बारमिपरेपा सयस्र्थाहंआनाजमेण.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2569. 360 หน้า.

1. ประวัติศาสตร์ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

959.3

ISBN 978-974-02-2020-6

งานพิมพ์พิเศษ | www.matichonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาพ, สุพจน์ แจ่มเร็ว
- ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภ, หทัยชนก ชิวโมกษ์
- บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม
- บรรณาธิการบริหาร : ปิยวัฒน์ สีแดงสุก
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : พิรณัฐ เปี่ยมศักดิ์สันติ
- บรรณาธิการเล่ม : จิรวัฒน์ ตั้งจิตเรเจริญ
- พิสูจน์อักษร : เต็มจิต ชั่วริยะกุล, กุลณัฐ บุตรโส, วิชุดา คำแพง
- ศิลปกรรม-ออกแบบปก : ราฟพล วรกุลสวัสดิ์
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : ศศธร ณ ตะกั่วทุ่ง, ณัชชา เชี่ยวกุล
โบนิสา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนะไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matichon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

 matichonbook @matichonbook @MatichonBooks

 @matichonbook @matichonbooks matichonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

 MATICHON
PREMIUM
PRINT

ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.matichon@gmail.com

 Matichon Premium Print

ในกรณีที่มีหนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สารบัญ

बारमीพระป่า สายศรัทธาแห่งอำนาจเมือง

คำนำผู้เขียน	(7)
วิธีการออกนามพระสงฆ์	(13)
1 บทนำ	2
2 กำเนิดวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต	
ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ. 2436-2475)	18
ภูมิหลังเมืองอุบลราชธานี	20
คณะสงฆ์เมืองอุบลราชธานี	24
กำเนิดพระธรรมยุตอุบลราชธานีสายกรรมฐาน	
(ทศวรรษ 2430)	40
กำเนิดวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต	
(พ.ศ. 2436-2475)	49
สรุป	89
3 วงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต	
กับคณะสงฆ์ไทยและชนชั้นนำกรุงเทพฯ	
(พ.ศ. 2475-2515)	102
คณะสงฆ์ไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	
พ.ศ. 2475	104

วงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่นในยุคนครราชสีมา	
(พ.ศ. 2475-2500)	116
ความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น	
กับชนชั้นนำกรุงเทพฯ (ทศวรรษ 2500)	147
การขยายบารมีของวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น	
ในสังคมไทย (ทศวรรษ 2510)	163
สรุป	176
4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	
กับวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต	
(พ.ศ. 2515-2539)	190
พระราชกรณียกิจด้านพระพุทธศาสนาของ	
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	194
ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
ภูมิพลอดุลยเดชกับคณะสงฆ์	204
ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
ภูมิพลอดุลยเดชกับวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น	
(พ.ศ. 2515-2539)	223
สรุป	273
5 บทสรุป	286
<i>บรรณานุกรม</i>	298
<i>ภาคผนวก</i>	317

คำนำผู้เขียน

บารมีพระป่า สายศรัทธาแห่งอำนาจเมือง

เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา สิ่งแรกที่เรานึกถึงอาจเป็น
แก่นแห่งพระศาสนา นั่นคือพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า และภาพแห่งพระสงฆ์สาวกผู้บริสุทธิ
มุ่งปฏิบัติกรรมฐานเพื่อความหลุดพ้น ในบริบทเช่นนี้ “กิจของ
สงฆ์” เสมือนมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติกรรมฐาน
อย่างสันโดษเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากยึดมุมมองดังกล่าวแต่
เพียงด้านเดียว อาจทำให้เรามองข้ามบทบาทของคณะสงฆ์ใน
ฐานะ “สถาบันทางสังคม” ซึ่งมีพลวัตอย่างต่อเนื่องตลอดสาย
ธารแห่งประวัติศาสตร์ และมองข้ามบทบาทของพระสงฆ์ใน
ฐานะ “ประชาชนคนหนึ่ง” ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยเช่นเดียวกับ
พวกเราทุกคน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากการถือกำเนิดของพระพุทธศาสนา
เมื่อครั้งพุทธกาล มิได้แยกขาดจากบริบททางสังคมในชมพูทวีป
เมื่อกว่า 2,600 ปีก่อนนั้นใด พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
บทบาทของคณะสงฆ์ไทยและบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะ
ปัจเจกบุคคล ก็ย่อมมีอาจแยกขาดจากบริบททางสังคมและมิติ
ทางประวัติศาสตร์ของไทยได้ฉนั้นนั้น เพราะศาสนาและสังคม
ต่างหล่อหลอมซึ่งกันและกันทั้งในระดับความคิด ความศรัทธา

โครงสร้างสถาบัน ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทุกยุคสมัย
หนังสือ**บารมีพระป่า สายศรัทธาแห่งอำนาจเมือง เล่มนี้**
ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนในระดับปริญญาโท สาขา
วิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น
ภูริทัตโต กับราชสำนัก คณะสงฆ์ และชนชั้นนำกรุงเทพ ทศวรรษ
2470 ถึง 2530” จึงถือเป็นความพยายามหนึ่งในการทำ
ความเข้าใจพระพุทธศาสนาในประเทศไทย คณะสงฆ์ไทย และพระ
สงฆ์ไทย ผ่านการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ โดยในการศึกษา
ครั้งนี้ขอเลือก “วงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” ซึ่งมี
บทบาทสำคัญและมีพัฒนาการที่น่าสนใจในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา
ขึ้นเป็นองค์ประธานแห่งการศึกษา

ภาพจำของ “พระป่า” โดยทั่วไป มักถูกจดจำในฐานะ
พระสงฆ์ผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เรียบง่าย และตั้งมั่นใน
การปฏิบัติกรรมฐาน แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปผ่านหลักฐาน
ทางประวัติศาสตร์ “พระป่า” ในวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น
ภูริทัตโต เป็นภาพแทนที่ดียิ่งในการอธิบายคณะสงฆ์ในฐานะ
สถาบันทางสังคม เนื่องจากวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่นมิได้
เป็นเพียงกลุ่มนักบวชผู้รุดดงคปลีกิเวกเท่านั้น หากยังค่อยๆ
เติบโตขึ้นเป็นพลังทางศรัทธาที่ส่งอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก
และความสัมพันธ์ของผู้คน ตลอดจนสถาบันต่างๆ ในสังคมไทย
อย่างลึกซึ้ง

การเติบโตดังกล่าว มิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากมีพัฒนาการสืบเนื่องยาวนานตั้งแต่ในห้วงสมัยรัชกาลที่ 5 กำลังก่อร่างสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และขยายอำนาจเข้าสู่ดินแดนอีสาน อันเป็นพื้นที่กำเนิดสำคัญของวงศ์พระปาสาย พระอาจารย์มั่น ก่อนจะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและสังคม ทั้งในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ตลอดจนพลวัตของประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น ทั้งนี้ การมองคณะสงฆ์ในมิติทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ มิได้มีเป้าหมายเพื่อหาข้อสรุปที่ตายตัว แต่เป็นการชักชวนให้เราได้ใคร่ครวญว่า “สถาบันสงฆ์” เคลื่อนไหวอย่างไรภายใต้เงื่อนไขของยุคสมัย และความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นสะท้อนมาถึงปัจจุบันอย่างไร อันอาจทำให้เรามองเหตุการณ์ร่วมสมัยได้อย่างรอบด้าน ลุ่มลึก และมีพื้นฐานของความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. อรอนงค์ ทิพย์พิมล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้กรุณาให้อิสระแก่ผู้เขียนในการค้นคว้าวิจัย และมอบคำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อการเขียนวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. วิสสุต พึ่งสุนทร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตามไท ดิลกวิทยรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร. จุฬพพร เอื้อรักสกุล ที่มอบความรู้วิชาประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้เขียน รวมถึงคณาจารย์ในหลักสูตรปริญญาโททุกท่าน ที่ได้

ร่วมกันสนับสนุนให้การศึกษาและการค้นคว้าของผู้เขียนดำเนินไปด้วยความราบรื่น ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. อาสา คำภา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และติดตามสอบถามถึงความก้าวหน้าในการวิจัยอยู่เสมอ ตลอดจนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่งานบัณฑิตศึกษาทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนด้านการประสานงาน และกระบวนการทางวิชาการจนการศึกษาระดับปริญญาโท สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบพระคุณ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้พัฒนาระบบบริการนักศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะการจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัลร่วมกับวัดบวรนิเวศวิหาร และการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด อันเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้การค้นคว้าวิจัยของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติและเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหลักฐานและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ เพื่อนสหธรรมิก สำหรับความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้เขียน นับตั้งแต่ได้อุปสมบทตามประเพณี จนถึงปัจจุบัน ประสพการณ์ 9 เดือนภายใต้ร่มผ้าเหลืองดังกล่าวได้กลายเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ โดยมีความมุ่งหวังให้คณะสงฆ์ไทยสามารถ

ปรับตัวท่ามกลางพลวัตของพุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่ เพื่อความเจริญงอกงามแห่งพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในจิตใจของชาวไทยสืบไป

และที่สำคัญที่สุด ขอขอบคุณครอบครัวของผู้เขียนทุกคน ที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีในทุกด้าน ทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ และความเข้าใจ ส่งผลให้ผู้เขียนมีอิสระอย่างเต็มที่ในการเป็น “นักศึกษาริชาประวัติศาสตร์” และสามารถใช้เวลาอย่างเต็มที่ในการผลิตงานวิทยานิพนธ์ ซึ่งพัฒนามาเป็นหนังสือ *บารมีพระป่า สายศรัทธาแห่งอำนาจเมือง* ในมือของท่านนี้

ทั้งนี้ ผู้เขียนตระหนักดีว่าหนังสือเล่มนี้มีใช้งานที่สมบูรณ์ที่สุด แต่หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะมีส่วนช่วยเสริมสร้างรากฐานและจุดประกายความคิด เพื่อให้มีผู้หยิบยกไปต่อยอดอย่างไม่สิ้นสุด และเพื่อการนั้น ผู้เขียนตั้งใจจะใช้บทบาทที่มีในปัจจุบันส่งเสริมให้ทุกท่านที่มีความสนใจ สามารถเข้าถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ สะดวก และกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพราะผู้เขียนเชื่อว่ายังมีพื้นที่อีกมากมายในการศึกษาประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ไทยที่รอคอยให้มีผู้เข้ามาเติมเต็ม และ “หลักฐาน” คือกุญแจสำคัญของงานประวัติศาสตร์ กุญแจที่จะส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่รอบด้านยิ่งขึ้นต่อบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นฐานในการประยุกต์ใช้กำหนดนโยบาย การพัฒนาคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของยุค

สมัย เพื่อให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสามารถปรับตัวและ
เจริญงอกงามต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สพล องค์พิเชฐเมธา
บ้านสวนริมน้ำ ตลิ่งชัน
24 มกราคม 2569

วิธีการออกนามพระสงฆ์

สมณศักดิ์¹ (ชื่อจริง² นามฉายา³)

พระอาจารย์ ชื่อจริง² นามฉายา³

1. **สมณศักดิ์** คือ ยศที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ลักษณะคล้ายกับบรรดาศักดิ์ของข้าราชการในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทยแบ่งเป็นหลายระดับชั้น โดยระดับสูงสุดรองจากสมเด็จพระสังฆราช คือ พระราชาคณะและพระครูสัญญาบัตร ในส่วนของพระราชาคณะยังสามารถแบ่งได้อีกเป็นหลายระดับชั้น โดยพระสงฆ์รูปหนึ่งสามารถได้รับการพระราชทานเลื่อนชั้นสมณศักดิ์ได้โดยลำดับ

ระบบสมณศักดิ์มีความเปลี่ยนแปลงตลอดสายธารแห่งประวัติศาสตร์ จึงจะเห็นได้ว่า การเลื่อนลำดับชั้นสมณศักดิ์ในอดีต เช่น กรณีสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสโส) มีแบบแผนที่ไม่ชัดเจนนัก แตกต่างกับการเลื่อนสมณศักดิ์นับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งมีการแบ่งระดับชั้นอย่างเป็นระเบียบชัดเจน คือแบ่งเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ชั้นราช ชั้นเทพ ชั้นธรรม เจ้าคณะรอง และสมเด็จพระราชาคณะตามลำดับ

สมณศักดิ์ พระราช คณะ	สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (อ้วน ติสโส)		สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร)	
	พ.ศ.	ราชทินนาม	พ.ศ.	ราชทินนาม
ชั้นสามัญ	2447	พระสาสนดิลก	2475	พระญาณดิลก
ชั้นราช	2454	พระสาสนดิลก (ราชทินนามเดิม)	2489	พระญาณดิลก (ราชทินนามเดิม)
	2455	พระราชมนู	2490	พระราชกวี
ชั้นเทพ	2464	พระเทพเมธี	2492	พระเทพโมลี
	2468	พระโพธิวงศาจารย์ (เทพพิเศษ)		
ชั้นธรรม	2472	พระธรรมปาโมกข์	2496	พระธรรมปิฎก
เจ้าคณะรอง	2475	พระพรหมมนู	2504	พระพรหมมนู
สมเด็จพระเจ้า	2482	สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์	2508	สมเด็จพระมหา วิรรวงศ์

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งสามารถมีได้หลายราชทินนามตลอดช่วงชีวิตแห่งร่มกาสาวพัสตร์ บางราชทินนามใช้ได้เพียง 2-3 ปี ก็ต้องเปลี่ยนเป็นอีกราชทินนาม เนื่องจากได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ ในทางกลับกัน ราชทินนามหนึ่งก็สามารถถูกใช้โดยพระสงฆ์หลายรูปต่างกรรมต่างวาระเช่นเดียวกัน เช่น ราชทินนามสมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ ถูกใช้โดยพระเถระที่มีนามว่า อ้วน ติสโส (พ.ศ. 2482-2499) จวน อุฏฐายี (พ.ศ. 2499-2508) และพิมพ์ ธรรมโร (พ.ศ. 2508-2517) ตามลำดับ

ดังนั้น เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจ หนังสือเล่มนี้
จึงเลือกที่จะงดการออกราชทินนามที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา
ปรากฏจริง แต่จะเลือกกล่าวถึงพระสงฆ์แต่ละรูปด้วยราชทินนาม
ที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดเพียงหนึ่งชื่อเท่านั้น

อนึ่ง สมณศักดิ์อีกระดับที่ควรกล่าวถึง คือ พระเปรียญ
ธรรม หมายถึง พระสงฆ์ที่เข้าสอบพระปริยัติธรรมได้ถึงระดับ
เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป (ระดับสูงสุดคือเปรียญธรรม 9
ประโยค) ซึ่งจะได้รับอนุญาตให้ใช้คำนำหน้านามว่า “พระมหา”
อย่างเป็นทางการ เช่น พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, พระมหา
ปิ่น ปัญญาพล ชลฯ

สำหรับพระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยส่วน
ใหญ่ เป็นพระธรรมดาสาณิกที่มิได้มีสมณศักดิ์และมิได้เข้าสอบ
พระปริยัติธรรม ซึ่งในทางราชการจะใช้คำนำหน้านามว่า “พระ”
ตามด้วยชื่อจริงและฉายานาม หากแต่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป
มักออกนามอย่างให้เกิดติดด้วยคำว่า หลวงปู่ หลวงพ่อ หรือ
พระอาจารย์ ซึ่งล้วนเป็นคำนำหน้านามอย่างไม่เป็นทางการ
ทั้งสิ้น เช่น พระฝั้น อาจาโร มักได้รับการออกนามว่า หลวงปู่ฝั้น
พระแหวน สุจิณฺโณ มักได้รับการออกนามว่า หลวงปู่แหวน ฯลฯ

สำหรับหนังสือเล่มนี้ ขอเลือกที่จะออกนามศิษย์ในวงศ์
พระปาสายพระอาจารย์มั่นและพระเถระที่ไม่มีสมณศักดิ์ ด้วย
คำว่า “พระอาจารย์” เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งหมด แต่หากเป็น
พระเปรียญจะใช้คำว่า “มหา” ประกอบด้วย เช่น พระอาจารย์ฝั้น

อาจารย์, พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ, พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน ฯลฯ

2. **ชื่อจริง** คือ ชื่อตามที่ปรากฏในทะเบียนราษฎรของพระสงฆ์

3. **นามฉายา** คือ ชื่อที่พระอุปัชฌาย์ตั้งให้เป็นภาษาบาลี และใช้สวดเป็นครั้งแรกในพิธีอุปสมบท นามฉายาของพระสงฆ์จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

อนึ่ง นามฉายาภาษาบาลี มีวิธีการอ่านเบื้องต้น ดังนี้

3.1 จุดล่าง หรือ ฟินทุ (อ) ทำหน้าที่เป็นตัวสะกด โดยหากตัวอักษรตัวหน้าไม่มีสระกำกับให้อ่านเหมือนมีไม้หันอากาศ ในกรณีมีสระกำกับให้ออกเสียงตามสระนั้นๆ แต่หากไม่มีฟินทุหรือสระกำกับให้อ่านเป็นสระอะ เช่น ฐิริทตโต อ่านว่า ฐ-ริ-ทัต-โต / สุจิณฺโณ อ่านว่า สุ-จิณ-โณ / ญาณสิริ อ่านว่า ญา-ณะ-สิ-ริ / อจลธมฺโม อ่านว่า อะ-จะ-ละ-ธัม-โม

3.2 จุดบน หรือ นิคหิต (อ) อ่านว่า “อัง” แต่หากตัวอักษร มีสระกำกับให้อ่านเหมือนสะกดด้วยแม่กง เช่น เทสรํสี อ่านว่า เท-สะ-รัง-สี / อหิสโก อ่านว่า อะ-หิง-สะ-โก

ทั้งนี้ บางกรณีมักมีการออกนามฉายาพระสงฆ์โดยสนธิกับคำว่า “เถระ” หรือ “มหาเถระ” เพื่อแสดงถึงวิทยุฒิของพระสงฆ์รูปนั้นๆ เช่น ฐิริทตโต ออกนามว่า ฐิริทตเถระ ซึ่งมีใช้นามฉายาที่เป็นทางการ

หนังสือเล่มนี้เลือกที่จะออกเฉพาะนามฉายาโดยไม่มีการ

สนธิกับสร้อยนามใดๆ ทั้งสิ้น อนึ่ง เพื่อความสะดวกของผู้อ่าน
หนังสือเล่มนี้จึงเลือกที่จะสะกดตามคำอ่านภาษาไทย โดยละการ
สะกดแบบบาลีด้วยพินทุและนิคหิต เช่น ฐริทตโต สะกดว่า ฐริ
ทัตโต / เทสรี่สี่ สะกดว่า เทสรังสี่ ฯลฯ

ตัวอย่างนามพระสงฆ์ที่จะปรากฏภายในเล่ม
เช่น พระอาจารย์มั่น ฐริทตโต / พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล /
พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร / พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน)
/ พระราชนิโรธรังสี (เทศก์ เทสรังสี่)

ขารมึ

พร:ป้า

◆ สายศรชธา ◆

แห่งอำนาจเมือง

1

ຫນ້າ

“ขอให้พี่น้องทั้งหลายผู้รักชาติ จงรวมน้ำใจ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเทิดทูนชาติไทยของเรา
ด้วยการบริจาคอุดหนุนชาติไทยของเราให้กระเตื้อง
ขึ้นโดยลำดับ เราจะมีความร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า
กัน แล้งงานที่หลวงตา (พระอาจารย์มหาบัว ญาณ
สัมปันโน-ผู้เขียน) เป็นผู้นำนี้ ไม่มีกั๊กมีเหล้า ไม่มี
คู่แข่ง ไม่มีกรรมมีเวรต่อผู้ใด ไม่ได้นำด้วยมีโลก
เข้ามาแฝงเลย เป็นธรรม จึงไม่มีคู่กรรมคู่เวร ไม่มี
คู่แข่ง ไม่มีข้าศึกศัตรู ไม่มีกั๊กนั้นกั๊กนี้ มีแต่ความ
สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันล้วนๆ ที่พร้อมเพรียง
กันบริจาคเพื่อชาติไทยของเรา”¹

คำกล่าวนี้คือส่วนหนึ่งในโอวาธรรมของพระธรรมวิสุทธิ
มงคล (บัว ญาณสัมปันโน) หรือหลวงตามหาบัว อดีตเจ้าอาวาส
วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี หนึ่งในพระปารุปลำคัญแห่งวงศ์
พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ได้แสดงไว้ระหว่างการจัด

โครงการผ้าป่าช่วยชาติ ท่ามกลาง “วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง” ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ซึ่งโครงการของท่านได้รับการตอบรับจากสังคมไทยรวมถึงราชสำนักเป็นอย่างดี โดยครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จฯ ไปกราบนมัสการพระอาจารย์มหาบัวเป็นการส่วนพระองค์ และร่วมถวายทองคำพร้อมปัจจัยสมทบเข้าโครงการผ้าป่าช่วยชาติด้วย²

ทั้งนี้ เมื่อสิ้นสุดโครงการปรากฏว่าพระอาจารย์มหาบัวสามารถระดมทุนได้มากถึง 5,800 ล้านบาท (พ.ศ. 2547)³ นอกจากนี้ ตลอดช่วงทศวรรษ 2540 พระอาจารย์มหาบัวยังมีบทบาทในปริณิณทลอื่นๆ ของสังคมไทยด้วย โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคณะสงฆ์และพุทธศาสนา เช่น การคัดค้านการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใน พ.ศ. 2545⁴ การคัดค้านการแต่งตั้งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชใน พ.ศ. 2547

ความสำเร็จในการจัดโครงการผ้าป่าช่วยชาติและบทบาทต่างๆ ของพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบารมีอันสูงยิ่งของท่าน และสะท้อนให้เห็นบารมีของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในช่วงทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะสายสัมพันธ์กับราชสำนัก บารมีอันสูงส่งของพระสงฆ์ในวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่นที่ดำรงอยู่ในช่วง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนี้ นำมาซึ่งการตั้งคำถามและการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับต้นธารแห่งบารมีของวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านการศึกษาทางประวัติศาสตร์

หนังสือเล่มนี้มีกรอบการนำเสนออยู่ที่เรื่องราวของ “วงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” ซึ่งหมายถึงวงศ์พระป่าที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ในภาคอีสาน โดยสืบทอดวัตรปฏิบัติจาก “พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” บุรพาจารย์ผู้มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2413-2492 มีพระอาจารย์ที่เป็นศิษย์รูปสำคัญ เช่น พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม, พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ, พระอาจารย์ขาว อนาลโย, พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร, พระอาจารย์บัว ญาณสัมปันโน และพระอาจารย์วิริยงค์ สิรินธโร

ดังนั้น “พระป่า” ในความหมายของหนังสือเล่มนี้ จึงมิใช่ภาพแทนของ “พระป่า” ทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนาตามค่านิยมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) ราชบัณฑิตสงฆ์ ซึ่งอธิบายไว้ว่า “พระป่า” หรืออรัญวาสี หมายถึงพระสงฆ์ที่อยู่วัดในป่า เน้นงานด้านวิปัสสนาธุระ เป็นค่านิยมที่ควบคู่กับคำว่า “พระบ้าน” หรือคามวาสี หมายถึง พระสงฆ์ที่เน้นการศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์

ที่ผ่านมา มิ่งงานศึกษาของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่พยายามอธิบายความเป็นมาของ “พระป่า” โดย

เชื่อมโยงจากข้อความที่ปรากฏในพระคัมภีร์ เช่น งานเรื่อง *The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets* (พ.ศ. 2527)⁵ ของสแตนลีย์ เจ. แทมไบยาห์ (Stanley J. Tambiah) ซึ่งย้อนกลับไปศึกษาความหมายของพระอรหันต์จากคัมภีร์ วิสุทธิมรรค แล้วเชื่อมโยงมายังประวัติศาสตร์คณะสงฆ์นับตั้งแต่ สมัยพุทธกาล มาสู่ศรีลังกา พม่า และไทย โดยอธิบายเสมือนว่าคณะป่าแก้วที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยคือต้นกำเนิดของคณะ อรัญวาสีในประเทศไทย และคณะอรัญวาสีเป็นสิ่งเดียวกันกับ พระป่า ต่อมาคณะอรัญวาสีถูกลดบทบาทลงและถูกดุดกลืนเข้า เป็นส่วนหนึ่งของคณะธรรมยุต จากคำอธิบายดังกล่าว ดูเสมือนว่าวงศ์พระป่าภาคอีสานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ก็มีความ เชื่อมโยงกับคณะอรัญวาสีเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ หากมองในแง่วัตรปฏิบัติของ “พระป่า” ภาคอีสานกับ ภาคกลางในอดีต อาจมีส่วนคล้ายคลึงกันก็จริง แต่หากพิจารณา ในมิติทางประวัติศาสตร์ ความพยายามในการเชื่อมโยงพระป่าที่ ถือกำเนิดขึ้นในดินแดนอีสานเข้ากับคณะอรัญวาสีของดินแดน แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา อาจจะกลายเป็นเรื่อง “ผิดฝาผิดตัว”

ในเวลาต่อมา จึงมีงานศึกษาเกี่ยวกับพระป่าในประเทศไทยอีกหลายชิ้น ที่อธิบายที่มาและความเป็นไปของพระป่าภาค อีสาน โดยเชื่อมโยงกับมิติทางประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น เช่น งานของเจมส์ แอล. เทย์เลอร์ (James L. Taylor) เรื่อง *Forest Monks and the Nation-State: An Anthropological and His-*

torical Study in Northeastern Thailand (พ.ศ. 2536)⁶ มุ่งศึกษาพลวัตของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยเชื่อมโยงกับบทบาท “รัฐชาติ” และคณะสงฆ์ เทย์เลอร์ฉายภาพความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ธรรมยุต ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของรัฐชาติ (Nation-State) กับวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ในภาคอีสานอย่างชัดเจน

เทย์เลอร์อธิบายถึงการขยายตัวของคณะสงฆ์ธรรมยุต เข้าไปยังดินแดนอีสานในสมัยรัชกาลที่ 4 และกล่าวถึงบทบาทของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) รวมทั้งการเมืองภายในคณะธรรมยุต ทั้งยังกล่าวถึงทัศนคติเชิงลบที่คณะสงฆ์กรุงเทพฯ มีต่อพระป่า ผู้มีวัตรปฏิบัติที่แตกต่างออกไป งานของเทย์เลอร์ชี้ให้เห็นการกระทำของตัวละครทางประวัติศาสตร์และนโยบายของคณะสงฆ์ส่วนกลางที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวงศ์พระป่า เทย์เลอร์ได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับอิทธิพลของวรรณกรรมชีวประวัติพระอาจารย์มั่นที่มีผลต่อการประกอบสร้างความทรงจำของผู้คน นอกจากนี้ เทย์เลอร์ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำกรุงเทพฯ กับวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่นด้วย

เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่อง *Forest Recollections: Wandering Monks in Twentieth-Century Thailand* (พ.ศ. 2540)⁷ ของกมลลา ดิยะวณิช ก็ดำเนินตามแนวทางใกล้เคียงกับเจมส์ แอล. เทย์เลอร์ โดยกมลลาได้ทำการศึกษาวงศ์พระป่าสาย

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผ่าน “ความทรงจำ” ของตัวพระป่า นั่นคือการศึกษาวีรประวัติของพระป่าจำนวน 10 รูป เพื่อประกอบสร้างประวัติศาสตร์การกำเนิดวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่นท่ามกลางบริบททางวัฒนธรรมภาคอีสานและธรรมเนียมปฏิบัติแบบธรรมยุต กมลพยายามฉายภาพให้เห็นว่าพระป่าเป็นใครมาจากไหน มีภูมิหลังอย่างไร และมีวัตรปฏิบัติอย่างไร

นอกจากนี้ กมลยังได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพระป่ากับคณะสงฆ์กรุงเทพฯ โดยชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดและทัศนคติที่กรุงเทพฯ มีต่อพระป่าซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลา บ้างก็มองว่าพระป่าคืออุปสรรคในการดำเนินนโยบายของส่วนกลาง บ้างก็มองว่าพระป่าเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐบาลไปยังชาวบ้านในท้องถิ่น โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา ที่พระป่าเข้าไปเป็น “โซ่ข้อกลาง” ระหว่างรัฐกับประชาชนมากยิ่งขึ้น

บทความของอาสา คำภา เป็นอีกหนึ่งงานที่ศึกษาเกี่ยวกับพระป่า โดยตั้งข้อสังเกตว่าพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีลักษณะ “ทวีตลักษณ์”⁸ กล่าวคือ พระอาจารย์มั่นถูกหล่อหลอมขึ้นมาด้วยชุดความรู้ 2 ชุด ทั้งด้าน “คัมภีร์” และ “วิปัสสนาธุระ” ในด้านหนึ่ง ท่านนับถือพระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล เป็นพระอาจารย์ในด้านกรรมฐาน และมีโอกาสรู้ตัวร่วมกันในแถบภาคอีสานนับตั้งแต่ท่านออกบวชใน พ.ศ. 2436 ในอีกด้านหนึ่ง ราวทศวรรษ 2450 พระอาจารย์มั่นก็มีโอกาสเดินทางเข้ามาจำพรรษาใน

กรุงเทพฯ เพื่อศึกษาพระปรีชาติธรรมกับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส

ดังนั้น พระอาจารย์มั่นจึงมีปฏิปทาเฉพาะตัวซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “พระธรรมยุตนอกขนบ” ซึ่งมีวัตรปฏิบัติที่แตกต่างจากทั้งพระสงฆ์ตามจารีตเดิมในท้องถิ่นและพระธรรมยุตตามธรรมเนียมของกรุงเทพฯ กล่าวคือ พระอาจารย์มั่นยึดถือพระวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิเสธวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ท้องถิ่นในอีสานที่มักมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด ทั้งการเข้าร่วมงานประเพณีและการทำงานก่อสร้าง ในขณะเดียวกันท่านก็มุ่งออกอุทฺตงค์เพื่อปฏิบัติพระกรรมฐานอย่างพระป่าซึ่งไม่ใช่ขนบของพระธรรมยุตกรุงเทพฯ แต่ปฏิปทาเฉพาะตัวของท่านนี้เองกลับเป็นส่วนผสมอันลงตัว ที่ทำให้ท่านได้รับความเคารพศรัทธาจากพระสงฆ์และชาวบ้านภาคอีสาน

ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเป็นอีกความพยายามที่จะศึกษาพัฒนาการของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยต่อยอดองค์ความรู้จากงานดังที่กล่าวมา ผ่านการศึกษาโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ด้วยการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสืองานศพและบันทึกความทรงจำของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์พระเกจิอาจารย์ ชนชั้นนำกรุงเทพฯ และบุคคลที่เกี่ยวข้องเอกสารราชการ ทั้งในส่วนที่ยังมิได้ตีพิมพ์แต่สามารถสืบค้น

ได้จากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และส่วนที่เผยแพร่ผ่าน
ราชกิจจานุเบกษา รวมทั้งหนังสือประมวลพระราชกรณียกิจซึ่ง
จัดทำโดยสำนักราชเลขาธิการ นิตยสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่เรื่อง
ราวที่เกี่ยวข้องกับวงศ์พระป่า โดยเฉพาะนิตยสาร*ศรีสัปดาห์*
หนังสือพิมพ์ช่วงทศวรรษ 2510-2520 ซึ่งเผยแพร่ข่าวที่เกี่ยวข้อง
กับความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
และราชสำนัก ฯลฯ

ทั้งนี้ เพื่อเติมเต็มความรู้ในส่วนที่ยังเป็นช่องว่าง โดยเฉพาะในช่วงการกำเนิดวงศ์พระป่าในดินแดนอีสาน ท่ามกลาง
ความพยายามในการก่อร่างสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของ
รัชกาลที่ 5 และพัฒนาการของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น
ในรัชกาลที่ 9 โดยเฉพาะความเชื่อมโยงกับสถาบันต่างๆ ใน
สังคมไทย

ปัจจัยทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำเนิดวงศ์พระป่า
สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในดินแดนภาคอีสาน นับตั้งแต่
ยังมีสถานะเป็น “พระชายขอบ” จนกระทั่งขยับขึ้นสู่การเป็น
“พระชั้นสูง” ที่ได้รับการเคารพศรัทธาจากประชาชนทุกชนชั้น
ทั่วประเทศไทย นับตั้งแต่ราชสำนัก ชนชั้นนำ จนถึงประชาชน
โดยทั่วไป จะได้รับการศึกษาและอภิปรายในหนังสือเล่มนี้ ทั้ง
ปัจจัยที่เคยได้รับการศึกษามาแล้ว และปัจจัยใหม่ ๆ อีกหลาย
ประการที่มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างสถานะของพระป่า ตลอด
ช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาที่ควรได้รับการอภิปรายเพิ่มเติม

ให้กระจ่างชัด เช่น การขยายอำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในดินแดนอีสานช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 การขยายการศึกษา และสร้างรัฐราชการ ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการ “กำเนิด” วงศ์ พระปาสายพระอาจารย์มั่น และการขยายตัวระยะแรกในดินแดน ภาคอีสานช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7

ในช่วงเวลาต่อมา ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายใน ประเทศ ความเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคมไทย หลังการอภิวัฒน์ พ.ศ. 2475 รวมทั้งสถานะ ตลอดจนบทบาทของราชสำนักในรัชกาลที่ 9 และผลกระทบจากการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในช่วงทศวรรษ 2500-2520 นับเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่สร้างความพลิกผันในวงศ์พระปาสาย จนมีการยกระดับสถานะขึ้นมาเป็น “พระอรหันต์” ของชาวไทย

ในทางการเมือง การอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันหลักของประเทศมีความเปลี่ยนแปลงไป “รัฐบาล” ได้ขึ้นมามีบทบาทนำในการบริหารประเทศแทนที่ราชสำนัก ต่อมาไม่นานก็เกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และ พ.ศ. 2500 ส่งผลให้คณะราษฎรถูกกำจัดออกไปจากसरบบการเมืองไทยโดยสมบูรณ์ แทนที่ด้วยการเถลิงอำนาจของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพล ถนอม กิตติขจร ก่อนจะเข้าสู่ยุคสงครามเย็น ผ่านการเดินขบวนครั้งสำคัญของนิสิตนักศึกษาประชาชนใน พ.ศ. 2516 ท่ามกลางความหวาดกลัวต่อการขยายตัวของขบวนการ

คอมมิวนิสต์ ซึ่งนำไปสู่การปราบปรามอย่างรุนแรงใน พ.ศ. 2519 แต่ในที่สุดสถานการณ์ก็กลับสู่ความสงบเมื่อรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ออกคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 นำประเทศไทยเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ผ่านการชุมนุมครั้งใหญ่อีกครั้งใน พ.ศ. 2535 สู่การปฏิรูปการเมืองและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

ในด้านการคณะสงฆ์ เกิดความเปลี่ยนแปลงซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองการปกครองของประเทศ โดยภายหลังจากการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลุ่มพระสงฆ์รุ่นใหม่จำนวนหนึ่งได้ออกมาเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างมหานิกายกับธรรมยุติกนิกาย เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ประกาศใช้ใน พ.ศ. 2484 โดยมีความสำคัญ คือ การแบ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ 1. ฝ่ายบริหาร 2. ฝ่ายนิติบัญญัติ 3. ฝ่ายตุลาการ และเปิดทางพระเถระในฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุต ก้าวเข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญในคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น ปรากฏชัดในกรณีพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) ต่อมาเมื่อการเมืองเปลี่ยนยุคสมัย จึงมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รวมอำนาจการปกครองคณะสงฆ์กลับเข้าสู่ศูนย์กลางอีกครั้งหนึ่ง ภายใต้การบัญชาการของสมเด็จพระสังฆราช ระหว่างนั้น สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร พระพี่เลี้ยงของรัชกาลที่ 9 เมื่อคราวทรงผนวชใน พ.ศ. 2499 ก็มีบทบาทในคณะสงฆ์เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชใน พ.ศ. 2532

ในส่วนของสถาบันหลักคือราชสำนัก การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของรัชกาลที่ 9 ใน พ.ศ. 2489 การเสด็จนิวัตพระนครเป็นการถาวรใน พ.ศ. 2494 จนถึงการฟื้นฟูพระราชอำนาจในช่วงทศวรรษ 2500 และบทบาทในช่วงการต่อต้านการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ ซึ่งพระองค์ได้เสด็จฯ ออกเยี่ยมราษฎรทั่วทุกหนแห่ง มีการสร้างพระตำหนักที่ประทับขึ้นในทุกภาคของประเทศ โดยเฉพาะพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งนอกจากเป็นที่ประทับแรมสำหรับงานด้านการพัฒนา เช่น การพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของงานด้านวัฒนธรรม นั่นคือการเสด็จฯ ไปนมัสการพระเถระในวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นครั้งแรกและดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป นับตั้งแต่วงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ถือกำเนิดขึ้นในดินแดนอีสาน ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา พัฒนาการของวงศ์พระป่าตลอดสายธารแห่งประวัติศาสตร์ ล้วนมีส่วนสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมเสมอมา หนังสือเล่มนี้จะเป็นอีกหนึ่งความพยายามสำคัญที่ต้องการศึกษาพลวัตของวงศ์พระป่าสายพระอาจารย์มั่น โดยเชื่อมโยง

เข้ากับปัจจัยต่างๆ เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ความเปลี่ยนแปลงในการปกครองคณะสงฆ์ รวมทั้งพัฒนาการของสังคมไทยโดยเฉพาะเครือข่ายชนชั้นนำ ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญในการยกระดับสถานะบารมีของวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น จากพระธรรมยุตนอกชนบในสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นสู่จุดที่ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงสุดจากสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 ประกอบสร้างเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่นที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อให้เข้าใจถึงต้นกำเนิดของวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่นท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ในกรุงเทพฯ และดินแดนอีสาน ทั้งยังจะได้เข้าใจถึงที่มาของความเคารพศรัทธาที่คณะสงฆ์ไทยชนชั้นนำกรุงเทพฯ และสังคมไทยทุกระดับมีต่อวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น หนังสือเล่มนี้ยังพยายามที่จะทำความเข้าใจพัฒนาการทางความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต กับราชสำนัก และเพื่อตอบคำถามสำคัญที่ว่า

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2470 โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต กับราชสำนัก คณะสงฆ์ และชนชั้นนำกรุงเทพฯ มีพัฒนาการอย่างไร

เหตุปัจจัยใดบ้างที่ส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์พระปาสายพระอาจารย์มั่นกับราชสำนัก คณะสงฆ์ และชนชั้นนำกรุงเทพฯ ส่งผลอย่างไรต่อพลวัต

ของวงศ์พระป่าที่สืบเนื่องมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 25 และมีส่วนอย่างไรในการยกระดับบารมีของวงศ์พระป่า จากพระสงฆ์ชายขอบในสมัยรัชกาลที่ 5 สู่ความเป็นวงศ์พระป่าที่ได้รับการเคารพศรัทธาอย่างสูงจากราชสำนัก คณะสงฆ์ และชนชั้นนำกรุงเทพฯ ตลอดจนสังคมไทย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เชิงอรรถ

¹ พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (บัว), *หยดน้ำบนใบบัว: คติธรรมและชีวประวัติพระราชญาณวิสุทธิโสภณ (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน)*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: ศิลปสยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์, 2543), น. 359.

² วัดป่าบ้านตาด, *ญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์* (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนท์และไซเบอร์พรีนท์, 2554. อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงถวายแด่พระสงฆ์สังฆาร พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน), น. 608-609.

³ *เรื่องเดียวกัน*, น. 648.

⁴ *เรื่องเดียวกัน*, น. 664-676.

⁵ Stanley Jeyaraja Tambiah, *The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

⁶ James. L. Taylor, *Forest Monks and the Nation-State: An Anthropological and Historical Study in Northeastern Thailand* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993).

⁷ Kamala Tiyavanich, *Forest Recollections: Wandering Monks in Twentieth-Century Thailand* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1997).

⁸ อาสา คำภา, "'พระป่า' ธรรมยุตอีสาน ในบริบททางประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษที่ 25 ภาพสะท้อน 'ทวิอัตลักษณ์' ระหว่างอำนาจรัฐและท้องถิ่น," ใน *มนุษยศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนในโลกที่เปลี่ยนแปลง*, อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2559), น. 283-320.

